

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Het Gheopent Christendom

Hazart, Cornelius

T'Antwerpen, M. DC. LXIV.

Het V. Capittel. Van het bouwen der Kercken, en bidden nae den Oosten.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71377](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71377)

Ick braeghe dan/ of Paulus niet ghesendz heeft / dat wy sonder op-houden moeten bidden ? *1. Theff. 5. 17.* weder-om braegh' ick/ of Christus *Luc. 11. 1.* niet gheseyt heeft/ dat als wy bidden/ wy souden segghen: Onsen Vader die in de Hemelen zijt, &c. Heeft ons Christus gheboden/ dat wy souden op-segghen het Ghebedt des Heeren als wy bidden / ende moeten wy bidden sonder op-houden, soo Paulus seght / soo magh ick dan sonder op-houden segghen het ghebedt des Heeren; ten sp dat ghy wilt segghen / dat het dies te meer duyvelsch is / hoe ick den raedt van Paulus, ende 't ghebodt Christi meer achtervolghe.

Predikant.

De Papisten meynen door het ghetal verhoort te worden, evenghelijck de Heydenen, *Matth. 6. 7.*

Antwoorde.

Niet dooz het ghetal, maer dooz het aenhouden.
Wat de Heydenen raecht daer van ghesproken wordt *Matth. 6.* en worden niet berispt / om dat sp't selve ghebedt herhaelden / maer om dat sp in haere ghebeden vele ydele woorden gebryuekten / soo als oock de Pharise dede *Luc. 18. 22.*

HET V. CAPITTEL.

Van het bouwen der Kercken, en bidden
nae den Oosten.

Predikant.

DE Paus-ghesinde bethoonen haer oock eene goede ghemeynschap, en over-een-kominghe met de Mahometanen te hebben, alse den Christenen leeren haere ghebeden naer het Oosten te doen, 'twelck sy insonderheydt ghedaen willen

willen hebben in solemnele ghebeden, die geschieden in Kercken, welcker chooren, ende altaren sy oock ghevoon sijn nae het Oosten te bouwen.

Antwoorde.

Dat dit bouwen van de Kercken / ende Altaren naer den Oosten / van der Apostelen tijden af / onder de rechtsinnighe Christenen altydt is in't ghebruyck gheweest / blijkt uyt verscheyden Oudt-Baders.

Den H. Justinus *Q. 118.* spreekt van dese ghewoonte oer 1500 jaeren: Wy sien allegaer, seyd hy / nae den Oosten, als wy bidden: Nu, daer van de Kercke de wijze van bidden ontfanghen heeft, van die heeft sy oock ontfanghen waer men moet bidden, dat is van de Heylighe Apostelen.

Merckt / dat Justinus seght / dat dit van de Apostelen af-komt; Hy kost het immers wel weten: want 'tis waerschynelijck dat hy met sommighe Apostelen heeft ghehandelt / aenghesien dat hy in de eerste eentwe gheleest heeft.

Hondert jaeren naer Justinus, heeft ons de selve ghewoonte bevestight den ouden Origenes *Hom. 5 in Numeros*, daer hy seyd: Wy knielen als wy bidden, ende als wy ghebeden storten, wy keeren ons alleen nae den Oosten, ende dit voeren wy uyt, als wesende ons over-ghelevert, ende ghecommandeert vanden Hoogh-Priester Christus, en sijne kinderen.

Merckt wederom / dat Origenes, soo als Justinus, seght dat dese ghewoonte af komt van de Apostelen, sae van Christo selve: van dese ghewoonte op den selven tijdt ghetuyghet Tertullianus de welke *in Apolog. cap. 16.* seyt: Vele meynen dat de Son onsen Godt is, om dat sy ghehoort hebben, dat wy bidden nae den Oosten.

Hondert jaeren nae dese / dat is / in de derde eentwe / heeft gheleest den H. Epiphanius, desen *Heresi 19.* berispet den Ketten Elxai, om dat hy verboodt naer den Oosten te bidden.

Onrent den selven tijdt / heeft den H. Basilius *lib. de Spiritu*,

Spirit. S. cap 27. gheseydt / dat het bidden nae den Oosten, een overleveringhe is van de Apostelen.

Bestigh jaeren daer naer heeft van dese ghewoonte ghesproken den H. Augustinus *lib. 2. de Serm. Domini in Monte*: Als wy staen om te bidden, seyt hy / wy keeren ons nae den Oosten.

Op hondert jaeren daer naer vindtmen dat dit ghebruyck noch in vogue was: want soo ghetuyght den H. Germanus Constantinopolitanus *lib. de Theoria rerum Sacrarum Tom. 8. Biblioth. P.P.* segghende: De HH. Apostelen beneffens andere dinghen, hebben ons over-ghelevert, dat wy nae den Oosten souden bidden.

Desghelyckx oock den H. Joannes Damascenus *lib. 4. Fidei Cap. 13.* Niet sonder reden, seyd hy / keeren wy ons nae den Oosten, als wy bidden. Dit is eene instellinghe der Apostelen, alhoewel niet uyt ghedruckt in de H. Schrifture: want sy hebben ons vele andere dinghen over-ghelevert, die in Schriftuer niet en staen.

Wat seght ghy hier op? kont ghy loochenen dat dit eene ghewoonte / ende ghebruyck zy gheweest van de oude Christenen van de Vaders ghepresen / bevesticht / ende ghepleeght? soo ja: soo moet ghy dan wederom ingaen de voet-stappen van ulwen verwanden Calvijn, ende segghen / dat de booz-ghe-noemde Oudt-vaders hebben gheloghen / of wel / dat sy de instellinghen der Apostelen soo wel niet en verstonden / als ghy / ofte dat het allegaer superstitieuse menschen geweest sijn: soo neen? soo en moet ghy ons dan / in dit stuck / niet vergheleeken by de Mahometanen, (als of wy dat van haer af-gheleent hadden) maer by de Christenen van de onde / rechtsinnighe / ende Apostolische Kercke / die dit vele eeuwen te boozen / booz goetd ghehouden / ende ghepresen / ende ghepleeght hebben / eer den naem van Mahomet, opt in de werelt bekend was.

Predikant.

De redenen die hier van worden by-gebracht sijn, om dat Christus is op-ghevaren van den Olijf-bergh, die in het Oosten

van *Ierusalem* is ghelegghen gheweest, om dat daer de Sonne op-gaet, van welcke Godt den schepper is; om dat wy des Paradijs ghedachtigh moeten wesen, die nae het Oosten ghelegghen was, begheerende in het selve herstelt te worden, ghelijck wy daer uyt, door de sonde, ghestooten zijn, en vele dierghelijcke sotte, en belachelijcke redenen meer.

Antwoorde.

Ick dacht wel / dat ghy hier gheen ander uyt-komste en soude sien / dan met de Oudt-vaders uyt te roepen als sotten / ende met de selve te lachen: Want dit sijn de redenen by-ghebracht eensdeels van Justinus, ende Augustinus, eensdeels van Gregorius Nyssenus, Damascenus, ende Germanus, en andere: Wanneer ghy dan uwe sotte yphantasie sult voldaen hebben / in het belachen / ende bespotten van dese Vaders / komt dan by oock lachen met ons: want wy mogen wel liden / dat ghy ons hier in / met de voorszepde recht-sinnighe Leeraers vergheelijcht.

Predikant. Pag. 427.

Die redenen sijn van *Hospinianus* wederleyt *lib. 2. de Templis cap. 1. fol. 83.*

Antwoorde.

Sy sijn van de Oudt-vaders van alle eentwen gheprobeert / ende door het alghemeyn ghebruyck van alle de oude Christenen gheapprobeert: wat wilt ghy nu? dat wy onse ooren stoppen aen alle onse recht-sinnige vooz-onders / ende die openen om eenen Hospinianus te hoozen / die eerst van ghisteren op-ghe-komen is / ende van my / boven, obertuyght van gro-be lenghenen? laet ons hem nocht ang tot uwer / ende synder sehande hoozen praeten.

Hospi-

Hospinianus.

Paulus seght 1. *Timoth.* 2. dat Godt over al, mach, en kan aengheroepen worden.

Antwoorde.

Dat segghen wy mede: want indien hy over al mach aengheroepen worden / soo mach hy dan aengheroepen worden naer den Oosten / niet als wesende eene noodtsakelijke sake, ('welck de Oudt-vaders noyt / noch wy / en hebben gheleert) maer als eene ceremonie, bequaem om de ghemoederen tot goede ghedachten te verwecken: Alsoo staet dese gewoonte seer wel saemen / met de woorden vanden H. *Paulus*.

Hospinianus.

De reden van *Augustinus* is valsch, te weten, dat den Hemel begint te roeren, oft op te staen van den Oosten.

Antwoorde.

De reden van *Augustinus* en is niet valsch: want hy en spreekt van den Hemel niet in't gheheel / maer namelijck van de Sonne / de welke buyten alle twyffel / haer roert van den Oosten.

Hospinianus.

Christus en wordt by *Zacharias* niet den Oosten ghenamt, maer den *Stryck*.

Antwoorde.

Ick houde't met den H. *Hieronimus*, *Gregorius*, lib. 20. *Moral. cap.* 18. *Chrysofostomus Hom. Ecce vir oriens &c.* *Theodoretus*, *Remigius*, *Vatablus*, stem met den *Syriack-schen*,

252 Het gheopent Christendom
schen, ende Arabischen text, de welke segghen /
dat Christus by Zacharias, den Oosten gheuaemt
wordt.

Hospinianus.

Christus hanghende aen't Cruys en heeft niet ghesien naer
den Oosten, maer nae den Westen.

Antwoorde.

Soo segghen wy oock met Damascenus *lib. 4. Orth. Fi-
dei cap. 13.* en daerom / seyd by / bidden wy nae den
Oosten / op dat wy hem als in't aensicht soudent
aensien.

Hospinianus.

Nerghens en staet *Psal. 67.* dat *Christus* op-gheclommen is
nae den Oosten.

Antwoorde.

Alsoo hebben nochtans de oude Bijbels van't saer
1287. ende 1476. ende 1486. desghelijck oock alle de
volghende. Dit selve heeft oock t'synen tyde in den
Bijbel ghebonden den H. Augustinus in *Psal. 67.* Item
den H. Hieronymus, den H. Hilarius, Damascenus, ende
andere / die op desen *Psal. 67.* gheschreven hebben. Hos-
pinianus komt veel te laet om dese Daders te control-
leren.

Hospinianus.

Christus en heeft niet gheseydt, dat hy vanden Oosten
sal komen ten oordeel, maer desen sin wordt van *Bellar-
mino* aen de Woorden *Christi* valschelijck toeghedicht.

Ant-

Antwoorde.

Ten is Bellarminus niet die desen sin eerst ghesmeet heeft / ofte uyt synen dupm ghesoghen : want hy voeght daer uyt-drukelyck by/dat hy dit getrocken heeft uyt den H. Damascenus lib. 4. Orth. Fidei cap. 23. Ghe-lyck het oock inder daer is.

Hospinianus.

Aenghesien dat *Christus*, en sijne Apostelen, naer de wijse der Joden, ghebeden hebben nae den Westen, wie sal durven segghen, dat de ghene meer sondighen, die haer, dan die de Heydenen nae volgen ?

Antwoorde.

Voor eerst. 'Tis valsch dat dese ghewoonte af-gheleent is vande Heydenen ; ter contrarie / de Oudt-vaders / (soo wy hier boven ghehoort hebben) segghen / dat sy haeren oorspronck heeft van de Apostelen ; onder andere / seght dit den H. Justinus, die waerschijnelyck met de Apostelen gheleest heeft.

Ten tweeden: wie heeft opt van ons / ofte van de oude Leeraers ghesepdt / dat hy sondicht die niet en bidt naer den Oosten ? Wat dan ? dat dit eene Ceremonie is / dooz de welke / soo Augustinus seght / ons ghemoet vermaent wordt, sich te keeren tot de uytnemender creature, dat is, tot den Heere.

Hospinianus.

Men leest by *Iustinus*, en *Basilus*, dat het eene Apostolijcke traditie is, dat wy souden bidden met 'taensicht ghekeert naer den Oosten : Maer ick antwoorde, dat sy dese traditie niet en proberen uyt de Schrifture.

Ant.

Antwoorde.

Wie hoorde sijn leven sechter bescheedt? Want in dien dit in de Schrifture te vinden waer/soo en waer het gheene Traditie, maer Schrifture. Nu segghen de Oudt-Vaders dat het eene Apostolijcke Traditie is/ dat is/ eene leeringhe die sy mondelingh hebben uytgesproken/ en door een ghestadigh ghebruyck ghepleeght: Hoe wilt dan Hospinianus, dat sy dit uyt Schrifture proberen?

Hy en moest dan hier van / gheen bewijs eyschen uyt de Schrifture/ maer alleenlyck antwoorden op dese vraghe: Justinus, die ten tijde der Apostelen heeft gheleest/ seght/ dat het vinden nae den Oosten/ eene Traditie is van de Apostelen: is dit soo/oft niet? soo neen? soo seght dan dat Justinus gheloghen heeft / ende bewijst het niet gherupghen: soo sae? soo en kunnen dan niet quaelyck doen met dese Traditie te volgen.

Predikant.

Die sijn van Godt verdoemt, ende veroordeelt, die, uyt eenighe Religie, haer naer het Oosten keerende, baden, *Ezech. 8. 16.*

Antwoorde.

Dit is wederom ghebeuselt / dat Godt sommighe verdoemt heeft/ precies om dat sy naer den Oosten baden: Wat dan? hy heeftse verdoemt / om dat sy haer keerden naer den Oosten om de sonne t'aenbidten: want dat de Joden de sonne plochten t'aenbidden blijkt uyt het vierde boeck der Coninghen *Cap. 23. v. 11.* daer gheseyde wordt dat den Coninck Josias, wegghenomen heeft de peerden die de Coninghen van Juda, ter eere van de sonne ghestelt hadden / ende dat hy de wagheneu der sonne verbrandde met vyer / waer op den Predikant selver bekent *Pag. 248.* datter sekere

kere

kere mannen gheordonneert waeren, om des morgkens de op-gaende Sonne met dese peerden in't ghemoet te rijden, en die te groeten, te aenbidden, ende Godts-dienstelijck te vereeren. Dit gheschiedde in't jaer vande Scheppinghe des werelts 3406. vijf-en-vertigh jaeren daer naer/ dat is in't jaer 3441. wanneer de Joden nu waeren in de ghebanckenisse van Babylonien, hebben de Joden die te Jerusalem noch waeren over-ghebleven/dese af-goderij wederom vernicutwt/dach in het heymelijck, soo Ezechiël seght *Cap. 8 v. 12.* over dese af-goderije alleen / sijn sp van Godt verdoemt / ende met recht heroordeelt gheweest/uset om dat sp enckelijck haer nae den Oosten keerden: Wat ghelijckenisse isser nu/ tusschen die / de welke haer wendden naer het selve gheweste / om de Sonne t'aenbidden, ende hoor Godt te erkennen/en tusschen ons/oste de oude Christenen? Der halven dat het soo ongherijnt / noch superstitieus piet en is / sich te keeren naer een besouder gheweste des Hemels om Godt te aen-bidden/ blijkt.

Ten eersten, upt *3.Reg. 8. 44.* daer gheseydt wort/dat de Joden/ op wat plaetse sp mochten wesen/ in haer ghebedt haer sonden keeren nae den tempel. Waerop den Dordrechtschen Bijbel dese bemerckinghe maecht *Num. 79* segghende: dat de Joden haer soud:n wenden nae die plaetse, tot een bewijs, dat se dien Godt, alleen voor den waren Godt bekenden, ende aenriepen, die in den tempel te Jerusalem, nae sijn Woordt, ghedient wierdt.

Ten tweeden, blijkt dit upt *Daniel 6. 10.* daer gheseyt wort/dat Daniel, ghebanghen zijnde te Babylonien, in sijn ghebedt/ dat hy dypmael daeghs dede / sijne vensters open dede / nae de stadt van Jerusalem, om derwaerts sijne knien te booghen / ende Godt te aen-bidden.

Ten derden, blijkt dit / upt *Psalmos. 8.* daer David seght/dat hy/ in sijn gebedt/ sich sal keeren/ en buoghen/naer het hepligh der Heplighen/ daer de Arcke was.

Ten laetsten, bekent den Dordrechtschen Bijbel op *Ezech. 2. 16. Num. 57.* Dat de Joden sich moesten wenden met het aenghe-

aenghesichte nae het westen, daer de Arcke Godts was in het Heyligh der Heylighen.

Hier op redene ick/ in deser boeghen : Godt heeft begheert dat de Joden in haer ghebedt / sich niet het aenghesichte souden keeren nae den Westen / soo en is't dan niet ongherijmt/oft belachelijk / sich te keeren naer een seker / ende besonder gheweste des hemels/om Godt te aenbidden.

Seght ghy dat het ongherijmt is / sich in't besonder nae den Oosten te wenden/ende niet nae den Westen ; ghy moet mi redenen gheben waerom?

Is het misschien om dat den Oosten ergher is als den Westen? oft om dat Godt meer in den Westen woont/als in den Oosten? oft is het om dat Godt aen de Joden gheboden heeft te bidden nae den Westen/ en dat wy teghen dit ghebedt doen / wanneer wy ons keeren nae den Oosten? oft is't ten laetsten / om dat Godt de ghene herdoemt / die haer nae den Oosten keeren? wat wilt ghy van allen.

Wilt ghy het eerste? soo gheeft mi de reden / waerom het Westen beter is als het Oosten? seght ghy/om dat de Arcke des Heeren was nae den Westen, nae de welke haer de Joden moesten keeren in hare ghebeden/ om hier mede te thoonen/dat-se dien Godt / alleen booz den waeren erkenden / die in den tempel van Jerusalem werdte ghedient? Ick segge hier teghen/dat onse levende Arcke/dat is Christus Jesus, opghelommen is nae den Oosten,/soo ick boven hebbe betwesen nyt *Psal. 67.* verbolghens / ghelijck de Joden haer moesten keeren / nae de plaetse daer d'Arcke was / om te thoonen dat-se den waren Godt dienden/dat alsoo oock de Christenen haer moghen wenden nae den Oosten,om te thoonen dat haren Saligmaker derwaerts opghelommen is / om te wesen onsen Advocaet/ aen de rechte handt sijns Vaders.

Wilt ghy het tweede? te weten/ dat Godt meer in den Westen woont/dan in den Oosten? soo wordt ghy van contrarie overrupght door den H. Apostel Paulus *Act. 17. 27.* daer hy seyd / dat Godt niet verre en is van ons allen; ober sulcks ober al teghenwoozdigh/ tselve be-
besight

teghen het gheopende Turckdom. 257
besticht den **S.** Propheeta David, op menighe plaetsen
van sijne Psalmen.

Wilt ghy dan / dat wy teghen het ghebodt Godts
doen / als wy ons keeren nae den Oosten, om dat hy
aen de Joden gheboden heeft dat sy haer souden kee-
ren nae den Westen? Ghy weet selve wel / dat dit
ghebodt niemant meer verbinden can / oft dat het
te niet is ghedaen / soo wanneer de Arcke is vergaen /
want cesserende het eynde van het ghebodt / cesseert
oock het ghebodt / maer het eynde / om 't welck haer
de Joden nae den Westen moesten keeren / was om de
Arcke die inden Westen ghestelt was; nu en is de
Arcke niet alleen niet nae den Westen ghestelt / maer
oock vergaen / soo en verbindt dan niet meer het
ghebodt van sich nae den Westen te keeren in 't ghe-
bedt.

Wactom wilt ghy dan ten lesten / dat dit keeren
nae den Oosten ongherijmt zy: om dat Godt die ver-
doemt heeft by Ezechiel, die sulcks deden? ick hebbe
u boven gheseydt / dat Godt niet en verdoemt het
enckel wenden nae den Oosten, maer het aenbidden vande
Sonne, nae den Oosten. Dit bevestighe ick noch voor-
der: 'tis seker dat Godt aen Ezechiel wilde verthoo-
nen de Afgodderijen / die van de Jodem te Jerusalem
werden bedreven in 't heymelijck: Eerst verthoont
hy aen hem / hoe dat sy aenbaden den Afgodt Baal.
Ten tweeden, verschepden andere Afgoden in de ghe-
daente van Serpenten / ende andere ghedierten. Ten
derden, den Afgodt Adonis. Ende hier naer seydt hy /
ghy sult noch meerdere grouwelen sien: welke waren
dese 2 namelijck / dat vijf-en-twintigh mannen hare rug-
ghen hadden nae den tempel des Heeren, ende hare aensichten
ghekeert nae den Oosten, ende dat sy aenbaden nae den op-
gangh der sonnen. Indien Godt hier verdoemde het
enckel keeren nae den Oosten, sonder meer / hoe seyde hy
dan aen den Propheeta / dat hy hem noch grouwelijc-
ker dinghen soud' thoonen / als hy te dozen ghedaen
hadde? was dan / het enckel keeren nae den Oosten meer-
der afgoderije in syn-selven / dan het aenbidden van
den afgodt Baal, ende van andere afgoden in ghe-
daente

daente van Serpente: ende andere dieren: sae grou-
weljcker dan het aenbidden banden duyfsten Afgodt
Adonis? Hier uyt blijkt klaerlyck / dat Godt hier
niet en wil berispen / het enckel keeren nae den Oosten,
maer het aenbidden der Sonne, het welck dieg te grou-
weljcker was/als 't boozgaende / hoe de sonne / als
wesende een van de uytneemste schepselen/ meer de
menschen verblinde/om dat sy vastelyck soudent ghe-
looben/dat sy waerlyck Godt was.

Tot noch toe / en kan ick niet een reden vinden/
waerom het ongherijmt zy / sich nae den Oosten te
wenden/om Godt te aenbidden.

Predikant. Pag. 427.

Godt heeft sijn volck uytdruckelijck bevolen, de Autaren
nae het Westen te keeren, om daer in de Heydenen niet ghe-
lijck te zijn.

Antwoorde.

Hier stoot ghy utwe eyghen reden om berre / met
de welke ghy het bidden nae den Oosten, wilt ongher-
ijmt maken / te weten / om dat Godt soo wel in'r
een geweste/ als in het ander tegenwoordigh is/ soo
meynt ghy / dat het ongherijmt is / sich te wenden
meer tot het een gheweste / als tot het ander: nu be-
kent ghy dat Godt bevolen heeft aen sijn volck / dat
sy hare Autaren nae den Westen soudent opzechten/
bolght dan dat de reden vande teghenwoordigheyde
Godts over al, niet en bestaet / om te thoonen dat het
ongherijmt is/ sich nae den Oosten te keeren om Godt
te aenbidden; want ghelijcker redenen zijn ghe-
weest/ waerom de Joden, nae den Westen soudent aen-
bidden / soo zijnder oock loffelycke redenen ghe-
weest/ (dit boozgaende gebodt nu gecasserende zijnde)
dat de Christenen / nae den Oosten soudent aenbidden.

Pre-

Predikant. Pag. 429.

Wy leeren dat de Christenen haer niet en moeten verbinden, oft om te bidden nae den Oosten, oft nae het Westen.

Antwoorde.

Dat leeren wy mede : jae thoonen dat metter daet / namelijk in publycke ghebeden / wanneer wy omgaen met Processien al biddende / in de welke wy ons keeren nu nae den Oosten / nu nae den Zuden / nu nae den Westen / nu dae den Noorden / volgheng dat den ommevangh is / waer mede wy klaer be- thoonen datter de infuste verbintnisse niet en is om nae den Oosten te bidden: soodanighe verbintnisse en heeft oock noyt de oude Christene Kercke ghe- kent / maer alleenlyck eene enckelijcke ghewoonte / by maniere van Ceremonie, door de welke / soo Augu- stinus seght / de herten verweckt worden tot besonde- re goede / ende godtbyzichtighe consideratten ; met dit gheboelen van de geheele oude Christene Kercke / komt oock het onse ober een / tot noch toe en sie leet gheen ongherjmtheydt.

Predikant.

De Paus-ghesinde gheven voor, dat Godt nae het Oosten met meerder heyligheydt wordt aenghebeden, en dat hy daer- om ons te lichter verhoort. *Baronius Annal. tom. I. Anno 58.* *Sidonius Apollinaris lib. 2. Ep. 10.* *Alcuinus de S. Trinit. l. 2. c. 5.*

Antwoorde.

Ten is niet soo / en dese dyp Autheuren hebt ghy beloghen / stelt noch eens uwen byl op / ende siet-se nae / ghy sult moeten bekennen / dat niet een van dyp / seght / dat Godt met meerder heyligheydt nae het Oosten aenbeden wort, oft dat wy daerom lichter verhoort werden.

De woorden van Baronius op't jaer 57. Num. 104. zijn

¶ 2

dese:

dese : Uyt het ghene dat *Tertullianus* schrijft *contra Valent.* cap. 2. blijkt dat de Kercken vande oude Christenen, nae den Oosten gebouwt wierden, want soo spreekt hy : *Ons huys des ghebedts, bemindt de figure van den H. Gheest, de figure Christi nae den Oosten.* Soo leest men oock by den *H. Clemens lib. 2. Constit. cap. 61.* De Kercke moet lanckwerpigh zijn, ende nae den Oosten ghekeert. Dat dit de ghewoonlijke ghestekenis der Kercken was, ghetuyght *Paulinus Ep. ad Sever.* want oock *Aristeas lib. de 72. Inteprot* ghetuyght, dat den tempel van Salomon nae den Oosten ghekeert was, tot welckers naevolghinghe misschien (ghelijck oock in vele andere dinghen) oft wel dat de Christenen nae den Oosten plachten te bidden, hebben onse voorouders eertijds de ghewoonte ghehad vande Kercken, ende Autaren nae den Oosten te bouwen.

Waer spreekt hier Baronius van meerder heyligheyt, oft lichter verhooringhe?

Siet hem derhalven op't jaer 58. *Num. 106 107.* daer hy verscheyden redenen boozstelt uyt *Tertullianus, Athanasius, ende Damascenus,* sonder ghewach te maken van meerder heyligheyt, oft lichter verhooringhe. Dit is van den eersten misflagh.

Desghelijckx en heeft niet een woordt hier van *Sidonius Apollinaris lib 2, Ep. 10.* Sijn woorden zijn dese: Daer staet een hooghe Kercke, die noch nae den sinnen, noch nae den rechten cant is ghetrocken, maer siet nae den Oosten, dat-se vry allegaer comen tot dese plaetse, daer den wegh leydt tot de saligheyt. Dat is al dat ick op die plaetse van u ghecreert / by desen Aetheur hebbe konnen vinden. Hy seght wel / dat de Kercke / den wegh aentwist tot de saligheyt / maer waer seydte hy / dat-men niet meerder heyligheyt Godt daer aenbidt / ende lichter verhoort wordt, om dat de Kercke nae den Oosten gebouwt was? Dat is den tweeden misflagh.

Ten lesten / en heeft *Alcuinus lib. 2. de Trin. cap. 5.* oock niet een woordt daer van / hoorz hem spreken : Den tempel des Heeren, seydte hy / is heyligh, den welcken ghelieden zijt, daerom woont Godt in sinen tempel, om dat de Heylighen sinen tempel zijn; en dese ghelijkenisse is seer bequaem, op dat-men soude sien, datter gheestelijcker wijs,

tus-

teghen het gheopende Turckdom. 26

tusschen den rechtveerdighen, ende de sondaren, soo een onderscheydt is, alser lichamelijcker wijze is, tusschen den hemel, ende de aerde. Om welck te beteecken als wy staen om te bidden, wy keeren ons nae den Oosten, daer den hemel opgaet, ende het licht oprijft, niet als oft Godt daer woonde, ende de andere ghewesten des wereltds verlaten hadde, die over al teghenwoordigh is; doch op dat het ghemoedt vermaent worde sich te keeren tot de uytnemender nature, dat is Godt, die het waerachtigh licht is, verlichtende alle menschen, die inde wereltdt comt. **Dat is al wat Alcuinus hier heeft.**

Maer spreekt men hier nu van meerder heyligheydt, oft lichter verhooringhe, wanneer men bidt nae den Oosten: vervolghens moet ghy bekennen / dat ghy hier wederom dyp grove misslagghen ghedaen hebt / met eenen slaggh.

Predikant.

Wat is het anders, dan de grootste superstitie, dat men dese heyligheydt het Oosten meer, dan andere deelen der wereltdt toe schrijft,

Antwoorde

Brenght eens eenen aensienlijcken Nutheur boozden daggh / die dit gheleert heeft / en beschuldicht ons dan van superstitie.

Predikant.

In dese volghen de Paus-ghesinden de oude afgodische *Persianen* nae, want die leerden, dat men precijs nae het Oosten moest bidden, soo verre is't van daen, dat dit soude eene Apostolische instellinghe wesen, ghelijck *Bellarminus*, *Becanus*, ende andere Paus-ghesinden voor-gheven.

Antwoorde.

Hier in verschillen wy van de *Persianen*. 1. Om dat wy

Wp niet en leeren dat dit moet gheschieden / oft noot-
sakenlijck is / soo als ghy seght / dat de Persianen gheboel-
den. 2. Om dat wp dit doen om Godt te aenbidden /
ende niet de sonne / 'twelck het booznemen was van
de Persianen.

Verhalven / soo segghe ick dat het by de Chytste-
nen eene Apostolische instellinghe is / niet om dat Bel-
larminus oft Becanus, oft iemandt vande jonghe Schy-
bers dit boozgheben / maer om dat de oudste Va-
ders / oock van over vijftien hondert jaren / ons dat
hebben gheleert.

Justinus ober vijftien hondert jaren / seght 2. 118.
dat dese ghewoonte af-comt van de heylighe Apostelen.

Origenes, ober dertien hondert jaren *Hom. 5. in Nu-
meros*, seght dat sy af-comt van Christo, en sijne kinderen.

Basilus, ober dertien hondert jaren / *scelt-se lib. de
Spir. S. cap. 27.* onder de Apostolische Traditien.

Den H. Germanus ober neghen hondert jaren *lib. de
Theoria*, seght dat de heylighe Apostelen ons dat hebben
overghelevert.

Den H. Joannes Damascenus ontrent den selven tijdt /
noemt-se *lib. 4. Fidei cap. 13.* Eene instellinghe der Apo-
stelen.

Siet / dese mannen moest ghy eerst obertuyghen
van leughen / eer ghy het naemt op Bellarminus, oft
Becanus.

Predikant.

De maniere van de Altaren teghen het Oosten te bouwen,
en komt nerghens van, dan van de Heydenen, de welcke, ghe-
lijck *Marnixius* wel seght, in alle hare ghebeden, en offerhan-
den, altoos nae die sijde keerden, ter eeren vande Sonne.

Antwoorde.

Ick hebbe u nu booz de ooghe ghehoont / dat het
niet en komt van de Heydenen / maer van de Aposte-
len / oft wel / bewijst mi / dat de boozgaende Oudt-va-
ders hebben gheloghen.

Ten

Ten anderen, soo doodt ghy/ ende Marnixius u selven/
wanneer ghy bekent dat de Heydenen dit deden ter
eere van de sonne, want hier was haere afgoderhe in
ghelegghen/ niet in't enckel keeren naer den Oosten.

Doch ghenomen ick bekende dat het van de Hey-
denen af quam / wat soude ghy hier mede winnen?
Ick en soude u anders niet antwoorden als 't ghene
eertijdt den H. Hieronymus heeft gheantwoordt aen
den ketter Vigilantius, raeckende het ontfeken van
keerffen by klaeren daghe / welcke ghewoonte hy
mede septe af gheleent te zyn van de Heydenen: Hie-
ronymus heeft hem ghesepdt: Het ontfeken van keerffen
wierdt ghepleeght by de Heydenen, ter eere des duyvels, daer-
om moet het vervloecht worden; by de Christenen wordt
het ghebruyckt ter eere der Martelaren, daerom moet het aen-
ghenomen worden. Alsoo segghe ick mede: Het keeren
naer den Oosten/ by de Heydenen/ wierdt gebuyckt
om de sonne t'aenbidden (soo ghy ende Marnixius sel-
be bekent) daerom moet het verbloecht worden; by
de Christenen wordt het ghedaen / om den waeren
Godt te aenbidden/ daerom moet het aenghenomen
worden.

Predikant.

Walafridus *de rebus Eccles. cap. 4.* seght, dat de oude daer
mede niet seer bekommert gheweest zijn, waer henen de
tempelen, oft de Altaren ghekeert waeren, om dat sy wisten
dat Godt over al is, maer datse de nieuwelinghen alleen naer
het Oosten ghekeert hebben.

Antwoorde.

Ghy moet my bekennen/ dat de Oudt- baders van
de tijden der Apostelen af / ghewaggh hebben ghe-
maecht van't bouwen der Kercken/ oft bidden naer
het Oosten; soo moet dan Walafridus, oft de selve
niet naer-ghesien hebben/ ofte wel niet anders wil-
len segghen / als/ dat sy hier mede soo niet bekom-
mert en waeren/ dat sy dit booz eene verbintnisse, of-

te noosakelijckheyt hielden / ghelijck sy oock niet en deden / want hoewel sy dit hielden voor eeneloffelijcke ceremonie, soo en leerden sy nochtans niet / dat het contrairte quaedt was / ende dat / upt oorzake dat sy wel wisten dat Godt ober al is.

Hier in nochtans berepsehe ick noch eens utwe geroutwighpedt / want Walafridus en seght niet (soo ghy hem toc-schryft) dat de Nieuwelinghen alleen de Kercken naer den Oosten ghekeert hebben. Dit moet ghy my goedt maecten / want en hebbe dese woorden by hem niet kunnen binden.

Predikant.

Eyndelijck maken haer oock de *Paulus-ghesinden* hier in den *Mahometanen* ghelijck, datse leeren, dat de ghebeden religieuser ende krachtigher zijn, die gheschieden in de Kercken, dan op andere plaetsen, 't welck inder daedt niet anders is, dan het Jodendom (van 't welck het de *Mahometanen* hebben afgheleent) wederom in te voeren.

Antwoorde.

Ick braghe / oft dit gheboelen / by de Joden, quaedt was / oft niet? Soo ja? soo heeft Godt selve hier een gheboelen booz-ghestelt dat quaedt was: Dit is een groete lasteringhe. Seght ghy dat het niet quaet was / soo blijft het dan altydt goet / ende gheoorloft / soo langh men niet binden kan / dat het van Christo, ofte sijne Apostelen is verboden gheweest / oft mispresen. Dit en kunnen in het heel uicwte Testament niet binden / verbolghens blijft dit gheboelen noch goet / ende is gheoorloft.

Dat dit soo is / bewijse ick voor eerst upt de reden / ghefondert op de *Schryfture*.

De eerste reden is / om dat Godt meer besonderlijck is in de Kercken / dan op andere plaetsen: dat leert ons den *h. Apostel Paulus*, wanneer hy *1. Cor. 3.* ende *1. Cor. 6.* ende *2. Cor. 6.* seght dat de *Christenen* / ende hare lidmaten tempelen *Gods* sijn / ende des *h. Gheests* /

Gheests /

Gheest/ in de welcke Godt woont / ende wandelt. Hy neemt een ghelyckenisse van de waerachtighe tempels / ende maecht dit argument : Ghelyck de tempels / oft Kercken het huys Godts zyn / daer hy besonderlyck woont / soo moghen de Christenen wel tempelen Godts ghenoecht worden / om dat hy mede in haer woont op eene besondere wyse. Waerom oock Augustinus *lib. 2. ad Simplic. Q. 4.* seght / dat David booz de Arcke ghebeden heeft / om dat die plaetse heylighet was door de teghetwoozdigheyt des Heeren. De wyse dan / volghens de redenighe Pauli, de teghetwoozdigheyt des Heeren in de Kercken meer besonderlyck is / dan op andere plaetsen / soo betaemt het dan meer daer te bidden / dan elders.

De tweede reden is / om dat Christus meer besonderlyck teghetwoozdig is / daer der twee ofte dry vergadert zyn in synen name / dan elders ; want soo heeft hy ghesepdt *Matth. 18. 20.* Waer twee, oft dry vergadert zyn in mijnen name, daer ben ick in't midden van haer : 't welck namelijck siet op het ghebedt / soo hy te voren ghesepdt hadde : Indien daer twee van u samen stemmen op der aerden, over eenighe saken die sy souden moghen begheeren, het sal haer gheschieden van mijnen Vader die in de hemelen is. Maer de Kercken zyn eyghentlijck toeghesicht tot de vergaderinghen / wat wonder dan / dat wy / volghens de belofte Christi, souden staende houden / dat de ghebeden / die in de Kercken ghedaen worden / van meerder kracht souden wesen / dan die op andere plaetsen gheschieden. Siet hier van meer redenen by Bellarminus *lib. 3 de Cultu SS. cap. 4*

Wt betwijse ick ten tweeden upt de Oudt-vaders :

Den H. Joannes Chrysofomus *Hom. 30. contra Anomaeos,* spreekt aldus tot sijne Partije : Ghylieden seght, Wy konnen t'huys bidden ; ghy bedrieght u, o mensch ! ende zijt in groote dolinghe ; want alhoewel daer oock macht is om t'huys te bidden, 't en kan nochtans niet gheschieden, dat ghy t'huys soo wel bidt, als in de Kercke.

Item / *Homil. 79. ad Popul.* Maer dat hy berhoont hadde / datmen op alle plaetsen kan bidden / soo houdt hy 't nochtans daer booz / dat het ghebedt /

't welck in de Kercke ghedaen wordt / van meerder
kracht is: Wilt ghy leeren, seyd hy / van wat kracht het
ghebedt is, dat in de Kercke ghedaen wordt? *Petrus* was ghe-
vanghen, ende daer wierdt voor hem sonder op-houden van
de ghemeente ghebeden, ende hy is uyt den kercker verlost
gheweest, &c. Men kan t'huys wel bidden, maer niet soo als
in de Kercke, ofte ghemeente.

Van 't selve gheboelen is den *H. Basilius*, ende ande-
re meer / die ghy kondt naer-sien / samen met de we-
derlegginghe van uwe op-wozpinghe / by *Bellarminus*
loco citato.

HET VI. CAPITTEL.

Van de Priesters, ende andere gheestelijcke
Persoonen.

Predikant. Pag. 521.

DE *Mahometanen* hebben haere Kerckelijcke, ende religieuse
persoonen.

Antwoorde.

Ick hebbe seer wonderlijcke dinghen van dese
Priesters / ende Religieusen ghelesen by *Bernardinus*
Surius, in sijnen *Vertreckenden Pelgrim lib. I. cap. 51.* daer
hy seght onder andere / dat de *Turckische Religieu-*
sen in vier soorten ghedeelt worden / namelijk / in
Tourlaken, *Dervisen*, *Kalenders*, *Huiguiemalen*. Sommit-
ghe gaen heel naeckit ghelijck sy van moeder ghebo-
ren zijn / om te thoonen / dat sy niet een zier om de
wereldt en gheben / noch jets pretenderen / maer aen
alles verstorven zijn: dese hebben seer groot credit
onder de *Turcken*. Andere gaen bekleedt met luy-
paerts / oft leeuwen-bellen / tot een reecken dat sy
van *Godt* versterckt zijn. Andere verciere haere
hoofden met alderley vederen / ende plupmen / om
te